

PODRIVANJE DEMOKRATIJE • VOL 2:

IZBORI KOJI TO NIJESU

AKCIJA^{CDT}

LU^{EMBOURG}
LET'S MAKE IT HAPPEN

PODRIVANJE DEMOKRATIJE • VOL 2:

IZBORI KOJI TO NIJESU

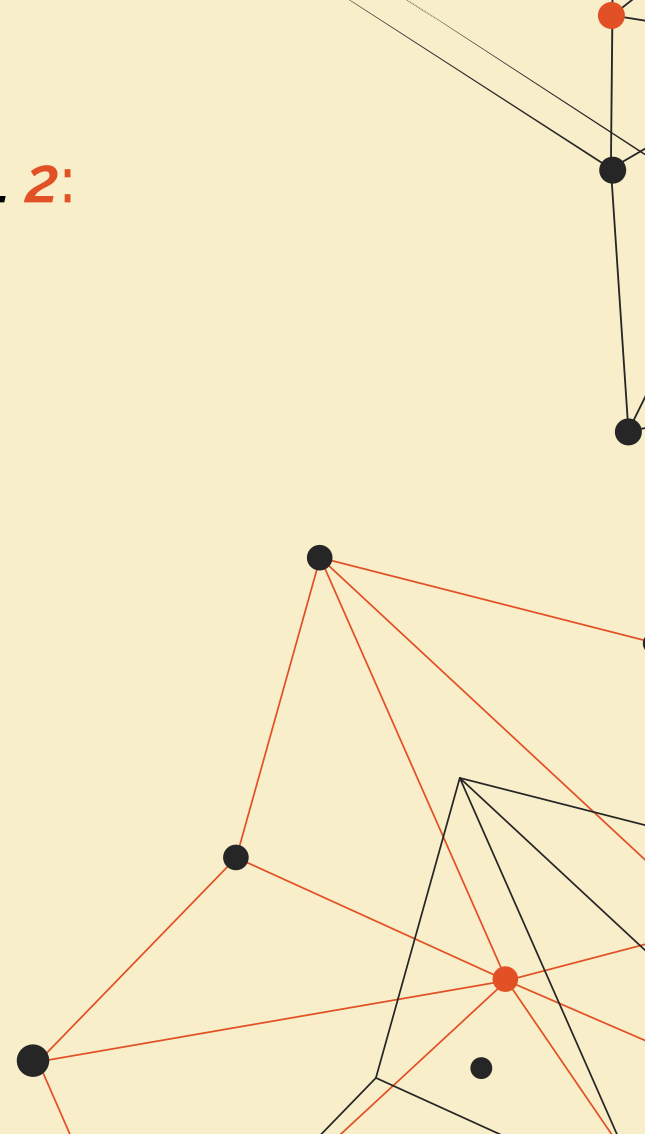
Autorke: Milena Gvozdenović, Milica Kovačević

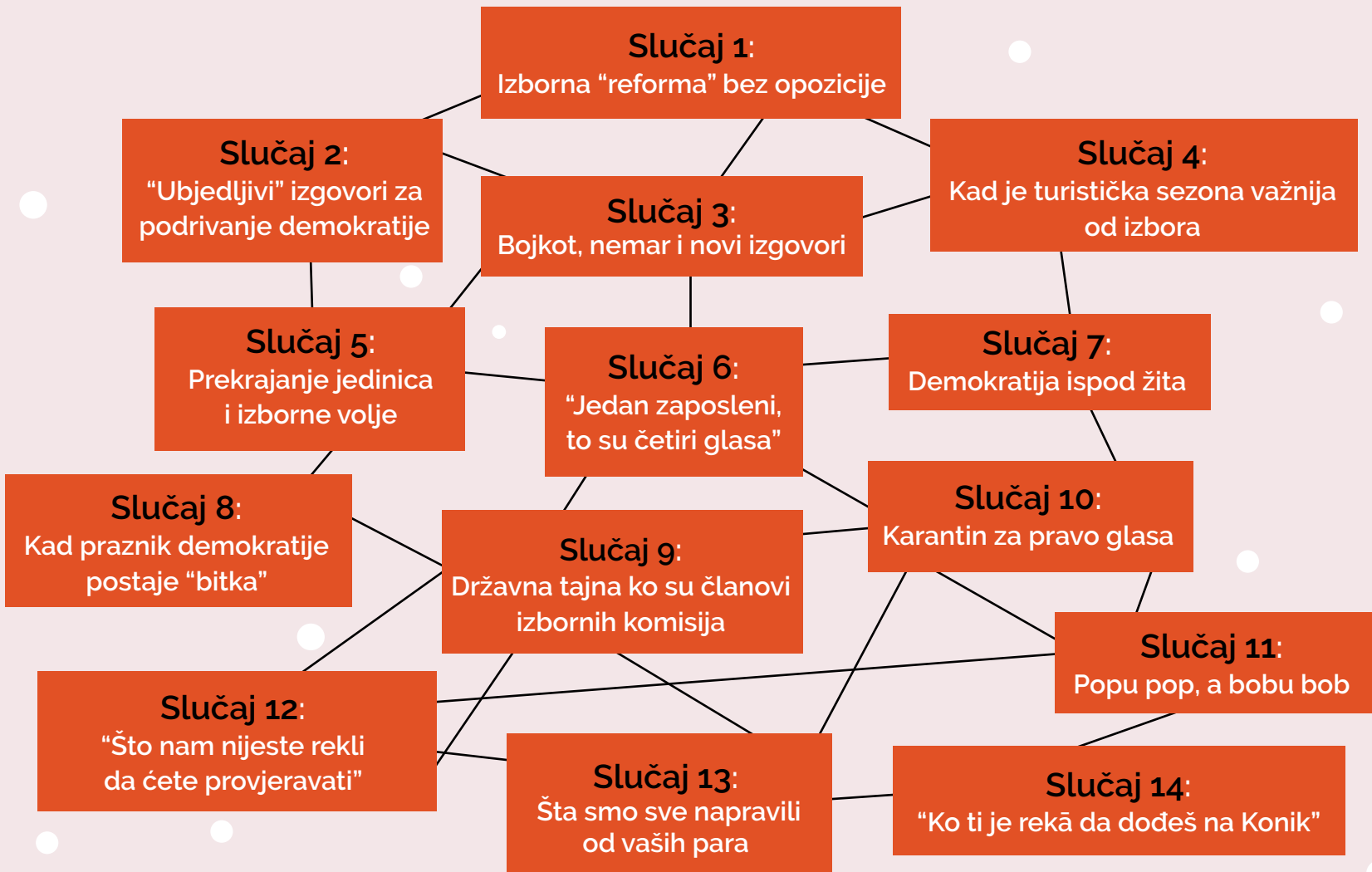
14.10.2022, Podgorica

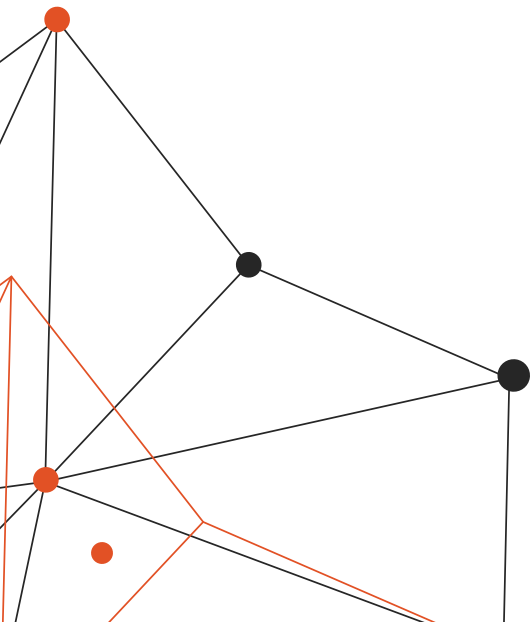
AKCIJA^{CDT}

LU^{EMBOURG}
LET'S MAKE IT HAPPEN

Reforma koja teče

Pred vama je druga publikacija iz serijala "Podrivanje demokratije u Crnoj Gori", u okviru kojeg, u nekoliko nastavaka, opisujemo ključne probleme ove države u ispunjavanju političkih kriterijuma za članstvo u Evropskoj uniji (EU) i uspostavljanju i odbrani elementarnih načela dobre demokratske uprave.

Drugi dio posvećujemo onome što bi trebalo činiti osnovu svakog demokratskog društva - održavanju fer i demokratskih izbora.

Kroz 14 primjera prikazujemo samo osnovnu sliku urušavanja našeg izbornog sistema, inistitucija, dobrih praksi i standarda od strane političkih elita, svjesni da ih je u prethodnih nekoliko godina bilo znatno više.

Političari su se, nakon parlamentarnih izbora 2016. godine, odlučili da pronađu "ubjedljive" razloge tj. izgovore da se neophodno potrebna izborna reforma ne dogodi. Zaboravili su sva obećanja koja su davali u predizbornom, parlamentarnom i drugom zanosu, zaboravili su važnost stabilnosti usvojenih i izgradnje novih demokratskih mehanizama za fer izbore i odlučili su da nam ponude važnije "reformе" od izbornih. Zaboravili su šta je njihov posao i izabrali da neradom i opstrukcijom podrivaju demokratske principe u sopstvenoj državi.

U ovoj publikaciji dajemo, manje više, poznate događaje koji su usmjereni protiv demokratije i fer izbora u Crnoj Gori. Nov je po-

kušaj skretanja pažnje građanima i građankama da se nalazimo u opasnoj zoni da nam politika, svojim agresivnim PR-om i relativizacijom autokratskih poteza na ovom planu, pokušava učiniti normalnim ono što ni jednom demokratskom društvu ne može biti normalno. Bilo je takvih slučajeva na pretek, ali ovdje, kao asocijaciju za takvo ponašanje, izdvajamo objašnjenje da su lokalni izbori neustavno odloženi "zbog turističke sezone".

E upravo je to naš cilj: građanke i građani moraju da znaju da neustavno odlaganje izbora nikad i ni zbog čega ne može biti prihvatljivo i normalno. Ako vam neko nezakonito oduzme vaše pravo glasa, onda to više nije demokratija, to je nasilje i zahtijeva aktivno suprotstavljanje i otpor.

Takođe, nije i ne smije biti normalno da imamo nesređen birački spisak, da izborna administracija donosi odluke po diktatu partijskih centrala umjesto po zakonu, da građani nemaju pravo na preferencije na izbornim listama. Nikad i ni pod kojim okolnostima nam ne smije postati normalno da nam se partije u izbornima ilegalno finansiraju bilo od tajkuna, kriminalaca ili inostranih moćnika. Niti da se crkva ili bilo kod drugi miješa u izborni postupak.

Svi zaista progresivni građani i građanke moraju aktivno raditi na tome da nikad i nikome ne postane normalna ona monstruoza formula - "jedan zaposleni, četiri glasa".

Serijalom "Podrivanje demokratije" želimo pokrenuti ljude na razmišljanje i aktivizam. Zato, ostajemo otvoreni za sve sugestije i dobronamjerne i konstruktivne kritike našeg rada pa i ove publikacije.

CDT tim

Slučaj 1 – Izborna “reforma” bez opozicije

U političkom životu Crne Gore su, u prethodnih nekoliko godina, patentirane gotovo nezabilježene prakse kršenja demokratskih pravila i procedura. Jedna od njih je i izborna reforma bez opozicije.

Nakon parlamentarnih izbora 2016. godine svih 39 poslanika opozicije je bojkotovalo rad parlamenta. Demokratski front (DF), Demokrate, Demos, Socijalistička narodna partija (SNP) i Ujedinjena reformska akcija (URA) i Socijaldemokratska partija (SDP) uslovili su učešće u parlamentu punom istragom navoda o slučaju “državni udar”, jer su smatrali da su događaji na dan glasanja značajno uticali na rezultat parlamentarnih izbora. SDP je u aprilu 2017. nakratko prekinuo bojkot da bi podržao učlanjenje Crne Gore u NATO.¹ DF se vratio u parlament u oktobru 2017. godine², a SDP i Demos prekinuli su bojkot u maju 2018. nakon lokalnih izbora³, dok su URA, SNP i Demokrate nastavili da bojkotuju sjednice parlamenta.

Tadašnja vladajuća koalicija je pokušala da fingira ovaj proces, jednostrano i mimo demokratskih pravila da u izbornoj reformi učestvuju i vlast i opozicija. U oktobru 2017.

godine, parlament je osnovao radnu grupu za implementaciju preporuka OSCE/ODIHR⁴. Nju su činili samo poslanici vladajuće većine, jer opozicione stranke nijesu imenovale predstavnike. Ova radna grupa je sprovela konsultacije sa zainteresovanim subjektima, ali nije imala političku snagu ni volju da se bavi suštinskim pitanjima izbora. Parlament je usvojio samo predloge za čije usvajanje nije potrebna kvalifikovana većina - Zakon o izmjenama i dopunama zakona o elektronskim medijima, Zakon o izmjenama i dopunama zakona o biračkom spisku i Zakon o izmjenama i dopunama zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja. “Krovni” Zakon o izboru odbornika i poslanika nije izmijenjen⁵. Ovaj jednostrani pristup bio je još jedan promašaj tadašnje većine.

¹ Predrag Tomović, “Istorijska odluka – Crna Gora izglasala ulazak u NATO”, *Radio Slobodna Evropa*, 28.04.0217.

² Al Jazeera i agencije, “DF prekida bojkot parlamenta Crne Gore”, *Al Jazeera*, 25.10.2017.

³ Biljana Rovčanin, “SDP i Demos prekidaju bojkot, ostali ne”, *RTCG portal*, 29.05.2018.

⁴ Zaključak Skupštine Crne Gore od 10.10.2017. Više na: http://arhiva.skupstina.me/images/dokumenti/Radna_grupa/4532-00-32-5-17-42.pdf

⁵ Skupština Crne Gore, Zapisnik sa Desete sjednice Drugog redovnog (jesenjeg) zasjedanja u 2017. godini Skupštine Crne Gore 26. saziva, održane 28. i 29. decembra 2017. godine.

Slučaj 2 – “Ubjedljivi” izgovori za podiranje demokratije

Drugo važno “obilježje” izbornih reformi nakon izbora 2016. godine je pronalaženje gotovo nevjerovatnih izgovora za zaustavljanje bilo kakvog smislenog rada na ovom važnom preduslovu našeg demokratskog razvoja i uslova za nastavak evropske integracije.

U 2018. godini obnovljen je politički dijalog i pokrenuta je izborna reforma, uz posredovanje EU. Odbor za dalju reformu izbornog i drugog zakonodavstva formiran je u novembru te godine.

Nešto ranije, u junu, lideri Demokrata Aleksa Bečić i URA Dritan Abazović predstavili su u Briselu Plan izbornih reformi komesaru za proširenje EU Johanesu Hanu.⁶ Uoči formiranja Odbora, ove dvije partije su najavljivale i osnivanje vanparlamentarnog foruma za izborne reforme. Međutim, oni nijesu učestvovali u procesu - predstavnici Demokrata i URA su od početka bojktovali rad novoformiranog Odbora, navodeći da se radi o “DPS-ovom tijelu za kozmetičke promjene izbornih zakona”.⁷ DF je u novembru 2018, čini se opravdano, zbog hapšenja poslanika Nebojše Medojevića,

odlučio da bojkotuje rad svih skupštinskih odbora, uključujući i ovaj Odbor.⁸ I SDP je prekidao učešće u radu Odbora, u znak protesta zbog afere “Koverta” i zbog odbijanja formiranja tehničke vlade.

Nakon skoro godinu, Skupština je, 31. jula 2019 godine, donijela izmjene odluke o Odboru za izborne reforme kojima bi se produžio rok izmjenu zakona. Tada je postignut dogovor da se u izbornom odboru odluke donose tročetvrtinskom, umjesto dvotrećinskom većinom i da se definiše nadzorno tijelo koje će pratiti implementaciju zakona.⁹ Zauzvrat, predstavnici tadašnje većine te Demokrata i SDP pristali su da delegiraju svoje članove u Odbor.

Ipak, i ovaj je pokušaj izborne reforme neslavno je propao u decembru 2019. godine. Demokrate su odlučile da napuste odbor, i uslovile svoj povratak povlačenjem Zakona o slobodi vjeroispovijesti čime je on izgubio potrebnu većinu za donošenje odluka.

⁶ Bečić i Abazović predali Hanu plan izbornih reformi u CG”, *Radio Slobodna Evropa*, 20.06.2018.

⁷ Samir Kajošević, “Žure sa povratkom prije ljetnje pauze”, *Vijesti online*, 29.07.2019.
⁸ Dimitrije Jovičević, “Godine političke krize u Crnoj Gori”, *Radio Slobodna Evropa*, 29.12.2018.

⁹ “Usvojene izmjene o Odboru, odbijen zahtjev za formiranje tehničke vlade”, *Portal Analitika*, 31.07.2019.

Slučaj 3 – Bojkot, nemar i novi izgovori

Još jedan "doprin" crnogorske političke scene razvoju teorije politike je i bojkot Skupštine od strane opozicije i vlasti. Sve je naravno, uz pronalaženje novih izgovora, imalo za cilj da se izborna reforma nikad ne desi.

Nakon izbora 2020. godine izgledalo je da konačno dolazi vrijeme kada će izborna reforma zaista biti prioritet, budući da se ona našla u prioritetima inauguralnih govora i predsjednika Skupštine¹⁰ i Vlade Crne Gore¹¹, ali je bila i važan dio izbornih programa nove većine.

Novi parlamentarni saziv je krajem decembra 2020. godine, na zajednički predlog vlasti i opozicije, usvojio odluku o obrazovanju odbora za sveobuhvatnu izbornu reformu¹², sa zadatkom da svoje obaveze završi najkasnije do 30. juna 2021. Međutim, predsjednik i članovi i članice ovog tijela su izabrani tek krajem marta 2021. godine.¹³ Rok za završetak rada odbora je dva puta produžavan za šest mjeseci, da bi on bio potpuno ugašen 31. jula 2022.

Nakon početnog entuzijazma, uslijedili su problemi u funkcionisanju parlamenta koji su se odrazili i na rad ovog odbora. Najjača parlamentarna i opoziciona grupa, DPS, koja je u go-

dinama vlasti krivila bojkot opozicije za propast reformskih procesa, izabrala je istu - strategiju bojkota. DPS je već u decembru 2020, nakon usvajanja izmjena Zakona o slobodi vjeroispovijesti, najavio bojkot do izjašnjenja Ustavnog suda o utvrđivanju kvoruma i potvrđivanju mandata na toj sjednici. U parlament su se vratili 18. februara 2021. zbog rasprave o izmjenama tužilačkih zakona.¹⁴ Ponovo nastavljaju bojkot u maju, da bi ga u junu kratko prekinuli radi glasanja o razrješenju ministra pravde Vladimira Leposavića i Rezoluciji o Srebrenici.¹⁵ Zvanično su bojkot prekinuli 29. jula 2021. Kuriozitet je da je Skupštinu je bojkotovala i najveća grupacija vladajuće većine DF. Nakon smjene ministra Leposavića, u junu 2021, DF je napustio sjednicu parlamenta i započeo bojkot, koji je trajao do novembra 2021.¹⁶ Tako u radu izbornog odbora nijesu učestvovala političke snage koje imaju kvalifikovanu većinu za promjenu izbornog zakona čime je njegovo funkcionisanje postalo bespredmetno.

¹⁰ Zakletva i govor Alekse Bečića nakon izbora za predsjednika Skupštine. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=JgQaCSmDGsM>. Pristupljeno: 10.10.2022.

¹¹ Dušan Cicmil, "Pročitajte kompletan ekspozé mandatarata za sastav nove vlade", *Vijesti online*, 30.11.2020.

¹² Skupština Crne Gore, Odluka o obrazovanju Odbora za sveobuhvatnu izbornu reformu, 23.12.2020.

¹³ MINA, "Formiran Odbor za sveobuhvatnu izbornu reformu", *RTCG portal*, 31.03.2021.

¹⁴ Željka Vučinić, "Skupštinska godina bez presedana", *Vijesti online*, 05.01.2022.

¹⁵ "Crna Gora zabranila negiranje genocida u Srebrenici, smijenjen ministar Leposavić", *Radio Slobodna Evropa*, 17.06.2021.

¹⁶ Željka Vučinić, "Dio parlamentarne većine povukao dopune Zakona o objedinjavanju lokalnih izbora", *Vijesti online*, 12.11.2021.

Odbor za sveobuhvatnu izbornu reformu je u 2021. godini održao svega šest sjednica. Radne grupe ovog odbora su sa intenzivnijim radom na tekstovima zakona počele raditi tek u decembru. I pored proklamovanih prioriteta, na agendi parlamenta su bile druge teme – vjerske, nacionalne, populističke - motivisane uskostranačkim interesima.

Početak 2022. godine donio je novu parlamentarnu krizu, prekompoziciju parlamentarne većine i pad vlade u februaru, te izbor nove krajem aprila 2022. U tom periodu, iako su svi poslanici bili u parlamentu, odbor nije funkcionisao. I novi premijer je u svome ekspozeu istakao izbornu reformu kao prioritet. Međutim, Odbor za sveobuhvatnu izbornu reformu se nije ni jednom sastao u 2022. godini, a u javnosti je potpuno nezapaženo prošlo to da mu je 31. jula istekao "rok trajanja".

Slučaj 4: Kad je turistička sezona važnija od izbora

Postupanje različitih grana vlasti prilikom odlučivanja o narednim lokalnim izbornim predstavlja još jedan primjer podrivanja demokratije u Crnoj Gori. Ovoga puta su se političari dosjetili kako da građanima/kama neustavno oduzmu pravo glasa.

Skupština je usvojila izmjene Zakona o lokalnoj samoupravi kojima su lokalni izbori u 14 opština, inicijalno zakazani tokom juna i jula, odloženi za 23. oktobar. Ovo je, pored odlaganja izbora, izazvalo pravni haos u državi i prouzrokovalo nezakonit izbor predsjednika opština jer su ih birali odbornici kojijma je istekao mandat. Takođe, izazvalo je mnoge nedoumice i probleme po pitanju rokova za sprovođenje odloženih izbora.

Naša je organizacija, nakon javnog upozorenja da se ne rade ovako opasni pravni zahvati, podnijela inicijativu za ocjenu ustavnosti usvojenih izmjena. Tek dva mjeseca nakon toga Ustavni sud je odlučio - Zakon o dopuni zakona o lokalnoj samoupravi nije u skladu sa Ustavom.

Međutim, odluka suda osim što nije blagovremeno donijeta, nije ponudila ni rješenja za nastale pravne dileme. Obustavljanje odluka i pravnih posljedica proisteklih iz primjene neustavnog Zakona ostalo je neriješeno i nakon odluke Ustavnog suda. Mogućnost tumačenja i odlučivanja o izbornom procesu prepuštena je predsjedniku države.

Ovim je, suštinski, ostalo nekažnjeno neustavno oduzimanje građanima i građankama prava da nakon isteka mandata ocijene rad lokalnih vlasti. Ipak, ostaće zapamćeno, sad već, antologijsko "obrazloženje" razloga za odlaganje izbora – moramo bolje pripremiti turističku sezonu. U ovom stavu je zapravo sadržan sav demokratski potencijal i razumijevanje demokratije političara u Crnoj Gori.

Slučaj 5 – Prekrajanje jedinica i izborne volje

Poslanici Skupštine usvojili su i Predlog izmjena i dopuna Zakona teritorijalnoj organizaciji Crne Gore sredinom avgusta, kojim je predviđeno osnivanje Zete kao samostalne opštine. Zakonom, koji je donešen nakon već raspisanih izbora, iz izborne jedinice Podgorica izdvojena je nova jedinica – Zeta.

Prekrajanje izbornih jedinica je veoma opasna politička praksa koja je suprotna međunarodnim standardima demokratskih izbora.

Naime, međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) iz 1966, član 25(b), kaže da "povlačenje izbornih granica i način raspodjele glasova ne bi smjeli narušiti raspodjelu birača ili diskriminisati bilo koju grupu i ne bi trebali isključiti ili neopravdano ograničiti pravo građana da slobodno biraju svoje predstavnike." Ovim izmjenama je u izbornoj jedinici Podgorica uveden *gerrymandering* - manipulativno političko oruđe koje narušava demokratski izborni proces, podriva demokratske i univerzalne izborne principe i čini izbore besmislenim.

Ovim izmjenama je direktno prekršen i Kodeks dobre prakse o izbornim pitanjima Venecijanske komisije, tačka II.2.B po kojem proces razgraničenja izbornih jedinica treba da se odvija najmanje godinu prije izbora: "Osnovni elementi izbornog zakona, a posebno sam izborni sistem, članstvo u izbornim komisijama i povlačenje granica izbornih jedinica, ne bi trebalo da budu otvoreni za izmjene u periodu kraćem od godinu prije izbora, ili bi trebali biti zapisani u ustavu ili na nivou višem od običnog zakona."

Nakon ovoga, podnijeli smo Ustavnom sudu inicijativu kojom smo osporili validnost ove promjene. Rezultate čekamo i kako stvari stoje - načekaćemo se – Ustavnog suda više nema.

Slučaj 6:

“Jedan zaposleni, to su četiri glasa”

“Jedan zaposleni to su četiri glasa. Ako uspijemo da zaposlimo našeg čovjeka smanjili smo njima jedan glas, a povećali nama”, riječi su visokog funkcionera DPS-a Zorana Jelića. Curenje ovog audio snimka sa sjednice organa DPS-a iz 2013. godine, poznatije kao afera “Snimak”, razobličilo je izbornu strategiju DPS-a – zloupotrebom resursa za bolji izborni rezultat.

Ovo naravno nije jedini primjer zloupotreba, bilo ih je mnogo, čak je i u javnost dospjelo još nekoliko snimaka koji ukazuju na kupovinu glasova od strane DPS-a u više opština¹⁷, ali je tako slikovit i jasan, da nakon njega teško da postoji neko nije uvjeren u snagu kljentelističkih i nepotističkih mreža.

Očekivali smo da će promjenom vlasti spontano nestati ukorijenjena praksa zloupotreba, “trgovine glasovima”

i vršenja pritiska na birače. Ipak, ispostavilo se na su naša očekivanja bila neutemeljena. Samo nekoliko mjeseci nakon promjene vlasti, uoči lokalnih izbora u Nikšiću 2021. godine, bilo je navoda o kupovini glasova za stranke nove vlasti, dok je uoči ponavljanja glasanja na jednom biračkom mjestu u Ulcinju, ove godine, procurio snimak koji ukazuje na moguću kupovinu glasova u ime koalicije okupljene oko pokreta URA.

Modus operandi političkih partija iz prethodnih godina je opstao, možemo reći i da je podignut na jedan viši novo. Ostale da vidimo da li će se i nadležni državni organi ponašati kao oni za vrijeme DPS vladavine.

¹⁷ Ana Milačić, Ljubica Milićević, “Ove afere su obilježile vladavinu DPS-a u posljednjih 30 godina”, *Vijesti online*, 08.02.2019.

Slučaj 7 – Demokratija ispod žita

Sumnje u nezakonito finansiranje izbora već decenijama opterećuju izborne procese u Crnoj Gori. I dok nadležna Agencija za sprečavanje korupcije (ASK) uporno vrši administrativne provjere i tvrdi da je sve u redu, a tužilaštva ne nalaze puno razloga za pokretanje istraga i procesuiranje krivičnih djela, laicima je jasno da partije u kampanjama troše više novca nego što prijavljuju.

A o tome šta se stvarno događa najbolje nam govori afera "Koverta", objavljena 2019. godine, kada smo mogli vidjeti kako tadašnji biznismen, a današnji bjegunac od pravde Duško Knežević, visokom funkcioneru DPS-a Milutinu Stjepoviću predaje novac za finansiranje kampanje DPS-a uoči izbora 2016. godine. Iako je Knežević tvrdio da je u koverti bilo 97.000 eura, ASK je utvrdila da je DPS prekršila zakon i naložila im da u budžet vrate 47.500 eura¹⁸ i prekršajno ih kaznila sa 20.000 eura, od kojih je DPS u roku platio umanjeni iznos i uštedio.¹⁹ Nikakvog ishoda ove afere još nema ni na krivičnom planu. Viši sud dva puta je do sada donosio rješenja kojim se obustavlja krivični postupak protiv Stjepovića, ali je oba puta, nakon žalbe specijalnog tužioca, Apelacioni sud ukidao odluke i vraćao na ponovni postupak.²⁰

Jedna od pretpostavki koja još nije potvrđena na sudu je i to da se kampanje finansiraju iz inostranstva, što je zabranjeno zakonom. Da je Demokratski front finansiran iz Rusije sumnjalo se još prije izbora 2016. godine. Američko ministarstvo finansija je krajem 2018. objavilo sankcije protiv Viktora Bojarkina, saradnika Olega Deripaske, tvrdeći između ostalog da su Deripaska i Bojarkin bili uključeni u pružanje ruske finansijske podrške jednoj crnogorskoj političkoj stranci uoči izbora u Crnoj Gori 2016.²¹ NVO MANS je i nakon kampanje 2020. godine iznio podatke o tome da partije kriju izvore finansiranja, a da dio novca za finansiranje online kampanja dolazi iz inostranstva.²² Nedavno je izvor iz američke administracije medijima saopštio da su saradnici Olega Deripaske obezbjeđivali fondove Demokratskom frontu 2016. i vjerovatno prije izbora 2018. godine putem neadekvatnih ugovora i ofšor kompanija.²³ Specijalno državno tužilaštvo je optu-

¹⁸ Rješenje Agencije za sprečavanje korupcije od 12.02.2019. Dostupno na: https://www.antikorupcija.me/media/documents/Rje%C5%A1enje_-_Demokratska_partija_socijalista.pdf. Pristupljeno: 10.10.2022.

¹⁹ Miloš Rudović, "ASK potvrdio: DPS uštedio na kazni", *Vijesti online*, 01.03.2019

²⁰ Komnen Radević, "'Koverta' je za Miga životno pitanje", *Vijesti online*, 24.07.2021.

²¹ Ben Riley-Smith, "Russian oligarch Oleg Deripaska accused of interfering in Montenegro's elections", *The Telegraph*, 19.12.2018.

²² "Političke partije sakrile izvore finansiranja, 55 transakcija proglašeno tajnim, funkcioneri nove vlasti obilaze opštine i daju obećanja", *CDM*, 26.05.2021.

²³ "SAD: Rusija tajno finansirala DF u Crnoj Gori i Dodika u BiH", *Glas Amerike*, 13.09.2022.

²⁴ Komnen Radević, "Odloženo suđenje Medojeviću i ostalima", *Vijesti online*, 28.09.2022.

žilo jednog od lidera DF-a Nebojšu Medojevića i više lica za stvaranje kriminalne organizacije i pranje novca, i taj sudski proces je još uvijek u toku.²⁴

U prethodnim godinama je zabilježeno i više sumnjivih slučajeva da su donacije partijama uplaćivala lica istog dana, na istim šalterima istih banaka, a nerijetko su donatori partija bila i lica u stanju socijalne potrebe.²⁵ Tako je MANS objavio da su DPS za izbore 2016. pomagali velikim uplatama građani jednog od najsiriomašnjih djelova Podgorice²⁶, a uplatama su se izdvojili i radnici javnog gradskog preduzeća "Čistoća"²⁷. Svi ovi slučajevi ukazuju na "upumpavanje" nezvoljenog novca u kampanju, ali tužilaštvo, kao i u prethodnim slučajevima, ostaje pasivno.

Slučaj 8: Kad praznik demokratije postaje "bitka"

Izbori u Nikšiću 2021. godine, prvi su lokalni izbori koji su održani nakon promjene vlasti na parlamentarnim izborima 2020. godine. Posebni su i po, do tada, nezapamćenoj pažnji i interesovanju srpskih medija za jedne obične, lokalne izbore. Osim što smo mogli biti "polaskani" uvođenjem posebnih

rubrika u srpskim tabloidima i TV emisijama posvećenim "bici u Nikšiću", ništa manje bilo je oduševljenje za obim širenja lažnih vijesti i dezinformacija o dešavanjima u ovom gradu u toku kampanje.

Koliko je bilo očito interesovanje našeg susjeda za ove lokalne izbore najbolje pokazuju lažne vijesti o tome da će predsjednik države Milo Đukanović isključiti struju u cijelom gradu²⁸ ili da je okupio više od 300 momaka za pravljenje haosa²⁹, ali i dezinformacije da je bivši premjer Duško Marković napustio DPS³⁰... Pored toga, na društvenim mrežama su kružili lažni tvitovi³¹ i izjave³² učesnika ovih izbora.

²⁴ Komnen Radević, "Odloženo suđenje Medojeviću i ostalima", *Vijesti online*, 28.09.2022.

²⁵ Dejan Milovac, Lazar Grdinić, "Socijalni slučajevi" finansirali kampanju DPS-a, *Mreža za afirmaciju nevladinog sektora*, 12.04.2018.

²⁶ Dejan Milovac, Lazar Grdinić, "Donacije građana ili crni fondovi", *Mreža za afirmaciju nevladinog sektora*, 06.04.2018.

²⁷ Lazar Grdinić, "Radnici "Čistoće" donirali 18.000 eura za kampanju DPS-a", *Mreža za afirmaciju nevladinog sektora*, 21.07.2020.

²⁸ "Sklopka ostala uključena: Đukanović nije ugasio struju u Nikšiću", *Raskrinkavanje.me*, 13.04.2021.

²⁹ Darvin Murić, "'Nepostojećih 300' nije poništilo izbornu volju u Nikšiću", *Raskrinkavanje.me*, 16.03.2021.

³⁰ Darvin Murić, "Dezinformacije tokom izbornog dana: Duško Marković ne napušta DPS", *Raskrinkavanje.me*, 14.03.2021.

³¹ Darvin Murić, "Nova predizborna podmetanja: Lažni tvit Sanje Damjanović", *Raskrinkavanje.me*, 13.03.2021.

³² Darvin Murić, "Lažni citat potpredsjednika Demokrata", *Raskrinkavanje.me*, 26.02.2021.

Konglomerat dezinformacija iz našeg regiona usavršava model i strategije svog djelovanja sa ciljem destabilizacije društva. Zato će CDT u posebnoj publikaciji obraditi ovakvu vrstu interesovanja regionalnih medija za izborna dešavanja u Crnoj Gori.

Slučaj 9: Državna tajna ko su članovi izbornih komisija

Umjesto da bude ključni faktor integriteta izbornog procesa, izborna administracija u Crnoj Gori, na svim nivoima, je u dosadašnjim izbornim kampanjama nerijetko bila ogledni primjer netransparentnog, neprofesionalnog pa i nezakonitog postupanja. Ovo je postupanje u nekim izbornim ciklusima išlo tako daleko da se, sa sigurnošću, nije moglo utvrditi ko personalno čini izbornu administraciju, čak ni nakon završenog izbornog procesa.

Posebno je ilustrativan primjer izbora u 2016. godini kada su rad Državne izborne komisije (DIK) obilježile svađe, tenzije, zamjene opunomoćenih predstavnika, zakulisni politički dogovori, pritisci na pojedine članove i sumnje u političku korupciju.³³ I dok su imena članova i članica stalnog sastava

ovog tijela bila dostupna javnosti, 17 lista koje su imale pravo na opunomoćene predstavnike su ih mijenjale od sjednice do sjednice, u sumnjivim političkim dogovorima u kojima se tražio glas više. CDT nikad od DIK nije uspio dobiti spisak sa imenima svih opunomoćenih predstavnika koji su odlučivali o izbornom procesu.³⁴

Transparentnost nižih nivoa izborne administracije je još gora, i za razliku od DIK koja se trudi da napravi zaokret od ovih loših praksi, kod opštinskih izbornih komisija (OIK) ne vidimo nikakva unapređenja. Mali broj OIK objavljuje čak i zakonski minimum informacija o svom radu, a u prethodnim ciklusima rijetko su bile dostupne informacije o članovima njihovih proširenih sastava. Informacije o personalnom sastavu biračkih odbora nijesu u cjelosti poznate nikome u zemlji. Pod potpunom kontrolom partija odvijaju se imenovanja i personalne promjene u posljednjem trenutku čak i kad je u pitanju stalni sastav ovih organa, a pouzdane informacije o članovima proširenog sastava ne mogu se uvijek dobiti čak ni na biračkim mjestima.

³³ Miloš Rudović, "DIK proglasio rezultate izbora, skandal na sjednici", *Vijesti online*, 30.10.2016.

³⁴ Dragan Koprivica, Milica Kovačević, *Depolitizovana i efikasna izborna administracija – preduslov povjerenja u izbore*, Centar za demokratsku tranziciju, 2017.

Ovo ponašanje je zapravo izuzetno pogodno tlo za izbjegavanje odgovornosti. Tako ispada da su odluke suprotne zakonu i javnom interesu donosili neki depersonalizovani entiteti u kojima je svako kriv i niko nije kriv. Umjesto da znamo u svakom trenutku ko se i u čije ime bruka i vrijeđa, ko ne zna da računa, ko se nije ni pojavio na radnom zadatku i ko žmuri na nepravilnosti ako su u korist partije koju predstavlja.

Slučaj 10: Karantin za pravo glasa

DIK je uoči parlamentarnih izbora 2020. godine donijela Tehničke preporuke za održavanje izbora u cilju epidemiološke zaštite birača. Umjesto iznalaženja načina da se omoguću oboljelim licima, licima u karantinu i samoizolaciji da ostvare svoje biračko pravo, komisija se opredijelila za "lakši" put - oduzimanje prava glasa ovim građanima/kama.

Zakonom je propisano da birač koji zbog starosti, invalidnosti, bolničkog ili kućnog liječenja nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu na kojem je upisan u izvod iz biračkog spiska, a želi da glasa, može glasati van biračkog mjesta (putem pisma). Međutim, tumačenje ovih odredbi od strane naše vrhovne izborne vlasti podrazumijevalo je dis-

kriminisanje oboljelih od kovida, ali i nezakonito sužavanje biračkog prava uvođenjem uslova prebivališta kroz podzakonske akte.³⁵

Ustavni sud je postupajući po inicijativi Centra za građansko obrazovanje (CGO) najprije ukinuo sporni dio Tehničkih preporuka koji se odnosi na glasanje u karantinu i glasanje putem pisma³⁶, a onda po inicijativi CDT-a i dio iz Pravila o glasanju putem pisma kojima je uveden uslov prebivališta.³⁷

Ovako naše izborne institucije, koje bi trebale biti ključna odbrana biračka prava, rješavaju "praktične" probleme koje im se pojave. One u stvari, u simboličkom smislu, uništavaju osnovne demokratske principe.

³⁵ Dragan Koprivica, "Ponišiti neustavno uputstvo DIK", *CDT portal*, 07.08.2020.

³⁶ "Ustavni sud ukinuo dio tehničkih preporuka DIK-a", *MINA*, 20.08.2020.

³⁷ "Ustavni sud ukinuo odredbe Pravila o glasanju putem pisma", *CDT portal*, 24.08.2020.

Slučaj 11: Popu pop, a bobu bob

Ustavom Crne Gore je propisano da su vjerske zajednice odvojene od države, a vlast proističe iz slobodno izražene volje građana na demokratskim izborima. Međutim, vjerske zajednice, a naročito najmoćnija među njima – Srpska pravoslavna crkva (SPC) već decenijama imaju važan, pa čak i presudan uticaj na političke tokove. Crnogorska vlast je od početka 90-tih živjela sa SPC u harmoničnoj simbiozi, u kojoj je SPC obezbjeđivala vlasti mirnu pastvu, a vladajući DPS zauzvrat izuzeo crkvu od zakona i drugih pravila.

No, u jednome selu ne mogu biti dva gospodara, pa je osnažena SPC 2020. godine odlučila da uloži veto na namjeru države da reguliše položaj vjerskih zajednica. Kroz organizaciju protestnih litija i angažman u izborima, SPC je u značajnoj mjeri opredijelila njihov ishod. Iako su se crkveni predstavnici branili od optužbi za učešće u politici, nema sumnje da je SPC imala presudan uticaj na izbor i promociju premijera i sastav vlade. SPC je u prethodne dvije godine bila epicentar političkog života, a ne tako rijetko, interesi crkve bili su ispred interesa države.

Ustavni koncept sekularizma znači odvajanje religije od javnih poslova i države, kako bi država bila religijski neutralna

i tako omogućila ravnopravnost svih građana. Učešće "trećih strana" i njihova finansijska i politička podrška partijama i listama u Crnoj Gori nijesu regulisani. Demokratske zemlje u posljednjih nekoliko godina ulažu ogromne napore da zaštite svoje izborne procese i predstavničku demokratiju u kojoj su građani nosioci suvereniteta i jedino oni utiču na izbor svojih predstavnika. U Crnoj Gori ovo pitanje još nije ni stavljeno na dnevni red izborne reforme. I možda neće ni biti, ako crkva izjavi veto.

Slučaj 12: "Što nam nijeste rekli da ćete provjeravati"

Zanimljivo je da se u Crnoj Gori, čak i oni tehnički ili rutinski poslovi koji postoje u svakom izbornom ciklusu mogu pretvoriti u svoju suprotnost i biti zloupotrijebljeni.

Tako su političari uspjeli da uprljaju čak i postupak prikupljanja potpisa podrške od strane birača, potrebnih za podnošenje izbornih lista i kandidatura - on je zapravo postao sredstvo za zloupotrebu ličnih podataka građana i falsifikovanje njihovih potpisa.

Slučaj 13: Šta smo sve napravili od vaših para

A da bismo sve to uspjeli i dokazati, nakon što smo uvidom u podatke utvrdili da ove zloupotrebe zaista postoje, potrebno je bilo ubijediti DIK da omogući kontrolu širem krugu ljudi. Ovo je bilo moguće uvođenjem aplikacije preko koje su građani/ke mogli provjeriti da slučajno nijesu dali "podršku" nekoj izbornoj listi a da to ne znaju. Neki su kandidati tada zamjerali DIK što mogućnost kontrole nije ranije najavila.

Naše su sumnje potvrđene u toku izborne kampanje za predsjedničke izbore, nakon su što nam hiljade građana prijavile ovu zloupotrebu a preko stotinu njih i lično posjetili naše kancelarije. Među njima su bili ministri, poslanici, NVO aktivisti, ugledni građani, čak i vjerski lideri.

I na kraju, kako to u demokratijama našeg tipa biva – tresla se gora, rodio se miš. Našem tužilaštvu nijesu bila dovoljna vještačenja potpisa, izjave velikog broja ljudi niti ogroman javni pritisak da dobijemo ishod ovog postupka. I dalje zvanično ne znamo ko su političari i njihovi aktivisti koji su izveli ovaj "demokratski" poduhvat.

Nažalost, naša izborna administracija se nije "opekla" na ovom primjeru. I dalje postoje sumnje da postoje izborne liste koje se potvrđuju na osnovu falsifikovane podrške, a uvođenje pouzdanih načina za potvrđivanje izbornih lista će sačekati neka bolja vremena, odnosno, odgovornije političke elite.

Funkcionerska kampanja je poseban oblik zloupotrebe javnih resursa koji se manifestuje u pojačanim aktivnostima javnih funkcionera koje se predstavljaju kao njihov redovan rad, a u suštini su politička promocija. Nagledali smo se u prethodne dvije decenije državnih i lokalnih funkcionera koji se pred izbore razmire po zemlji, otvaraju fabrike i gradilišta, posjećuju škole i bolnice, potpisuju ugovore i najavljuju projekte, dodjeljuju nagrade i stipendije, učestvuju na konferencijama, sastaju se sa stranim zvaničnicima, ali i sa sportistima, radnicima i građanima. Onda nam se to lijepo plasira u medijima kao informativni program, umjesto da ide u blok za politički marketing gdje mu je mjesto.

I pored upornog zalaganja civilnog društva da se ova oblast reguliše, godinama se pronalaze zgodni izgovori da se to zaobide, pa kod nas javni funkcioneri ne smiju zloupotrebjavati resurse na ovaj način samo u radno vrijeme. A rade i to, jer mnogi naši pregaoci, kako sami tvrde – radno vrijeme nemaju, i kad spavaju to je za opšte dobro. Nadležne institucije drže oči čvrsto zatvorenima, izbjegavajući čak i da skrenu pažnju na postojanje problema. Iako je svakome ja-

sno da je svaka aktivnost političara pred izbore kampanja, te da se radi najčešće o kvazi-događajima koji neće imati nikakav značaj za par mjeseci, a koji su se mogli održati i bez prisustva javnih funkcionera.

U posljednje dvije godine funkcionerska kampanja u Crnoj Gori je prerasla u grotesku. Kako su sad svi manje-više na vlasti i imaju neke funkcionere, svi se beskrupulozno služe ovom vrstom promocije, a zloupotreba resursa i javnih funkcija su normalizovani. Izbori su svakih par mjeseci, pa zašto ikako prestajati. Istovremeno, demokratski standardi nemaju namjeru da se prilagođavaju našim lošim praksama. U EU mogu samo pristojna, demokratska društva.

Slučaj 14: "Ko ti je rekā da dođeš na Konik"

Iako političke partije imaju dovoljno vremena za kampanju, kod nas je najčešće pogrešno očekivati da u toku izbornog dana građani/ke mogu da bez uznemiravanja, upisivanja na razne spiskove ili trpljenja raznih poziva i sugestija, izraze svoju političku volju. Tako naše izbore, u više navrata, karakterišu tenzični izborni dani, nadgornjavanja, prebrojavanja, pa čak i sukobi i incidenti.

Ostao je zapamćen napad u podgoričkom naselju Konik, kada je grupa aktivista DPS-a napala aktiviste Demokrata i pokreta URA. Ili, u javnosti poznatije pod krilaticom – "Ko ti je rekā da dođeš na Konik?".

Javnost pamti i da su tokom izbornog dana na Cetinju 2017. prijavljeni brojni incidenti i fizički obračuni, pa su čak pripadnici specijalne jedinice policije sa fantomkama okružili zgradu opštine.³⁸

Pored toga, upadi u izborne štabove nijesu rijetka pojava u toku izbornog dana, što smo imali prilike da gledamo i u toku lokalnih izbora u Nikšiću.³⁹ A u novijem periodu posebno "popularno" postaje demoliranje partijskih prostorija, poput prostorija DPS-a i Socijaldemokrata u Pljevljima po okončanju izbornog dana.⁴⁰

Posebno mjesto u istoriji crnogorskih izbora zauzima slučaj poznat kao "državni udar", kada je na dan parlamentarnih izbora 2016. godine uhapšena grupa stranih državljana pod

³⁸ <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-lokalni-izbori/28877475.html>

³⁹ "Nikšić: Upali u štab DPS-a i pokušali da izazovu incident (VIDEO)", *Portal Analitika*, 28.08.2020.

⁴⁰ Goran Malidžan, "Demolirane prostorije DPS-a i SD-a u Pljevljima", *Vijesti online*, 31.08.2020.

sumnjom da su planirali terorizam i nasilno rušenje vlasti. U nastavku ovog slučaja, lideri DF-a su označeni kao glavni akteri, a dio ruskih zvaničnika kao "pokrovitelji" cjelokupnog dešavanja. DF, pak, optužio je vladajuću DPS za monitranje slučaja u cilju ostvarivanja izborne pobjede. Ovaj slučaj je vraćen na ponovno odlučivanje pred crnogorskim sudovima, ali je crnogorska javnost, i dalje, ostala podijeljena povodom toga šta se zapravo dogodilo na dan izbora prije šest godina.

